

В І Д Г У К

офіційного опонента, доктора політичних наук, професора Андрущенко Тетяни Вікторівни на дисертаційне дослідження Осипової Світлани Анатоліївни на тему: «Сучасні практики державотворення в світовому політичному просторі», подане на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 - політичні інститути та процеси.

Аналіз автореферату, рукопису дисертації та наукових публікацій Осипової Світлани Анатоліївни в контексті вимог сучасних нормативних документів України до такого типу робіт дає підстави для наступних оцінок і висновків.

Дане дисертаційне дослідження присвячене одній з виключно актуальних, складних проблем сучасних політичних процесів. Актуальність обраної тематики не викликає сумніву. Аналіз дисертаційної роботи показує, що дана робота заповнює існуючі прогалини в цій проблематиці, а це є дуже важливим як для політичної теорії, так і політичної практики.

Вдалою і логічною видається архітектоніка даної роботи. Досить чітко й коректно сформульовані об'єкт і предмет дисертаційного дослідження (С. 2 автореф. та С. 7 дис).

Як зазначає автор, метою дослідження є обґрунтування сучасних практик державотворення як системного елементу політичного простору і виявлення основних соціально-політичних і інституційно-правових / неправових сценаріїв утворення нових держав.

Обрана мета роботи обумовила й вирішення наступних дослідницьких задач, які вичерпно були розв'язані автором. В дисертаційній роботі визначено місце періодизації політичної історії в методології дослідження процесу державотворення та вирізняє її об'єктивні критерії як моделі системного розвитку держави. Уточнено детермінанти процесу державотворення в сучасному політичному просторі. Здійснено компаративний аналіз політико-правового досвіду становлення нових держав

у сучасному світі та обґрунтовано сецесійні тенденції світового політичного простору як фактору утворення нових держав, виявлено їх основні особливості в сучасному світовому просторі. Визначено історичні передумови виникнення та політичні умови існування пострадянських самовизначених держав та проаналізовано питання міжнародного визнання нових держав у контексті міжнародної і регіональної безпеки. Виявлено основні проблеми формування механізму міжнародно-правового визнання самовизначених держав у нових геополітичних реаліях, проаналізовано та визначено роль інституціоналізації зовнішньополітичної діяльності самовизначених держав в їх міжнародній легітимації.

Достатньо широкою і різноманітною є джерельна база рецензованої роботи, яка складається з 421 найменування, представлених як вітчизняними, так і зарубіжними джерелами.

Важливим є те, що понятійно-категоріальний апарат даного дисертаційного дослідження є, з одного боку, достатньо усталеним і загальноновизнаним вітчизняним та зарубіжним науковим співтовариством, а з іншого боку, - певною мірою інноваційним.

Достатньо ґрунтовною і потужною та ефективною видається теоретико-методологічна база дослідження. При побудові дисертаційного дослідження автор роботи спиралася на діалектичну методологію дослідження та дедуктивний метод викладення матеріалу. При дослідженні окремих тем застосовувалися аналітичний, системний, порівняльний, історичний методи тощо.

Дійсно оригінальний, інноваційний характер має більшість пунктів наукової новизни рецензованого дисертаційного дослідження.

На наше переконання, абсолютна більшість основних положень і висновків даної дисертаційної роботи є достатньо обґрунтованими, чітко і однозначно сформульованими та коректними. На схвалення заслуговують їх достовірність і об'єктивність та науково-теоретична і практична значимість.

До того ж, вони мають не аби яку наукову новизну, адже дана дисертаційна робота є одним із перших комплексних досліджень теоретичних та політико-правових засад сучасних практик державотворення в світовому політичному просторі.

Важливою формальністю є те, що тема дисертаційного дослідження відповідає перспективному плану науково-дослідницької теми кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Соціально-політичні проблеми України в контексті глобальних процесів» (№ державної реєстрації 0114U007155), одним із виконавців яких є докторант.

Представляє науковий інтерес представлене різноманіття визнаних політичною і правовою науками методологічних підходів до виявлення сутності, природи і змісту процесу державотворення як особливого політичного процесу та обумовлює існування безлічі його інтерпретацій. Так, автором досліджено інституційний підхід, за якого процес державотворення зв'язується з трансформацією державних інститутів та інститутів державної влади; артикуляційний підхід розглядає процес державотворення як результат артикуляції соціальних потреб, пов'язаних із забезпеченням правопорядку, соціально-економічної стабільності і т. д., задоволення яких забезпечується в політичній сфері; соціологічний підхід особливу увагу приділяє соціальним і соціокультурним факторам процесу державотворення. До перших відносяться ступінь політичної активності населення, конфліктогенність **(одна «н» чи дві??)** міжгрупової взаємодії та ін.; до другого - ціннісно-змістовні переваги і установки, політичні ідеали та ін.; прихильники інтеракціоністського підходу сприймають процес державотворення як соціальну взаємодію різних політичних сил в рамках того чи іншого політичного простору в певний час для досягнення конкретних політичних цілей; представники біхевіористського підходу розглядають процес державотворення крізь призму політичної поведінки як результуючий вектор політичних інтересів і воль суб'єктів політики;

структурно-функціональний підхід пояснює процес державотворення як своєрідний алгоритм взаємодії соціальних суб'єктів, за допомогою якого в політичному просторі відбувається виникнення, становлення, функціонування, розвиток і занепад держав.

Разом з тим, як вірно зазначає автор, жоден з представлених підходів не є універсальним, враховуючи складність досліджуваного процесу. Кожен з підходів націлений на вирішення дослідницьких завдань певного типу, орієнтований на аналіз специфічних проблем і формування певної моделі політичного мислення, що характеризує особливості соціокультурного середовища конкретного суспільства, в рамках якого спостерігається процес державотворення.

Заслугове на увагу аналіз терміну «процес державотворення», адже завдяки йому автор дослідження намагається надати більш глибоке концептуальне розуміння поняттю «процес утворення держав». Розуміння процесу розвитку держави, її форм, соціально значущих якостей і функцій як процесу державотворення дозволяє розглядати державу в часі і просторі, в ретроспективному і перспективному розвитку, в порівняльному плані і т. д., що відкриває перед дослідником нові методологічні можливості.

Отже, «державотворення», як вірно зазначає автор, включає в себе дві основи - «державу» і «утворення», що означає якусь дію, дієвий ряд, пов'язаний з процесом утворення держави. Тобто, в даному дослідженні слід рухатися не від держави як політичного інституту, а від процесу як динамічної характеристики політичної системи суспільства.

Під політичною сферою розуміється насамперед процес взаємодії її акторів: поза діяльністю держави, партій, громадських організацій, еліт, лідерів і громадян функціонування політичної системи неможливо, при цьому політична система відрізняється різноманіттям форм, видів і типів політичних процесів, що визначають вектор спрямованості політичного розвитку.

Заслугує уваги проведений порівняльний аналіз державотворчої практики в Косово та Південному Судані, які становлять інтерес для політологічного аналізу, в зв'язку з тим, що названі прецеденти є прикладом застосування з боку міжнародної спільноти до самовизначених держав нестандартних підходів.

В роботі ґрунтовно проаналізовані два теоретико-методологічних підходи (декларативний і конститутивний), яким відповідають дві моделі практичної поведінки визнаних держав у ставленні до нових самовизначених державних утворень і їх ролі у світовій політиці. Названі доктрини, за якими, безумовно, закріплений статус провідних міжнародно-правових принципів, протистоять одна одній і, в кінцевому результаті, відображають погляди як прихильників права на самовизначення, так і тих, хто наполягає на суверенній рівності держав.

Автором детально досліджено тексти політико-правових актів та угод міжнародного характеру, в т. ч. Резолюцій Генасамблеї ООН на предмет виявлення механізму міжнародно-правового регулювання процесів самовизначення народів. Як висновок, аналіз політичних рішень Генасамблеї ООН, що розкривають сучасний стан інституту визнання, наочно демонструє обумовлену протиріччям двох основоположних принципів розвитку світової політичної системи і державного будівництва колізію, закладену практично в кожному з них.

Слід зазначити, що загальний аналіз змісту дисертаційної роботи С. А. Осипової свідчить про творчість, обґрунтованість, цілісність та самостійність даного дослідження, про його високий науковий рівень, наявність не тільки теоретичного, але й практичного значення для сучасної політичної практики.

Вважаю, що структура роботи є логічною, послідовною і дозволила автору ґрунтовно дослідити предмет дисертаційного дослідження.

Разом з тим, як у будь-якій науковій роботі, в дисертації С. А. Осипової є й дискусійні положення і певні недоліки, що вимагають подальшого обговорення. До них, зокрема, слід віднести такі:

1. Автор, аналізуючи інститут визнання, все ж занадто багато уваги приділив його становленню на всіх етапах цивілізаційного розвитку людства, хоча, можливо, більш доцільним було б зосередити увагу на сучасному етапі та перевагах і недоліках його діяльності як соціального політико-правового інституту (с. 253-262; 275-277).

2. Розглядаючи інтерпретації поняття «державотворення» у юридичній науці та підкреслюючи, що «формулювання питання про правосуб'єктність відрізняється раціональністю підходів до визначення її носіїв», однак «така гармонія існує тільки в теорії» (с. 262), автор стверджує, що у сучасний час вирішення питання про міжнародно-правове визнання нових самовизначених держав змішується з юридичної площини в політичну, перетворюючись в одну з найбільш гострих політичних проблем сучасності (с. 263-265). Погоджуючись з таким ствердженням, все ж вважаю доцільність більш ретельного обґрунтування цього положення.

3. В роботі занадто багато історичного фактажу і дат (наприклад, стор. 105-107; 119-122; 210-212 та ін.), що деякою мірою заважає сприйняттю головної концепції.

4. В емпіричній частині дисертаційного дослідження автор скористався системою комплексних індексів з метою аналізу держав, що виникли в умовах трансформації сучасної системи світового порядку. В той же час, такі індекси як індекс державності, індекс зовнішніх і внутрішніх загроз, індекс потенціалу міжнародного впливу використано повною мірою, але індекс якості життя та індекс інституційних основ демократії автором залишилися поза увагою. Вважаю, що їх врахування змістовно доповнило б дану роботу.

5. Автором приділено значна увага сецесії у 3 розділі. Так, слід погодитися, що сецесія - найбільш поширений, але не єдиний сценарій

процесу державотворення в сучасному світі. Автор відзначає, що політичній практиці відомі і об'єднувчі моделі державотворення. Наприклад, в якості такого формату в умовах сучасного світового політичного порядку виступають асоційований союз Франції і Нової Каледонії та фузія ФРН і НДР в єдину Німеччину та ін. В той же час, вважаю, що аналіз об'єднувчих моделей повинен бути розглянутим більш детально в даному дослідженні.

б. Автором вірно зазначено, що у сучасному науково-практичному дискурсі наявні різні проекти вирішення проблеми самовизначених держав, що відрізняються різноманіттям методологічних підходів і технологій їх легітимації. Так, в дисертаційному дослідженні згадується політико-правові сценарії, інституційно-правова легітимація та компроміс між правом націй (народів) на самовизначення і принципом територіальної цілісності через зміну конституційно-правових основ метропольних держав. Але саме компромісу приділена значно менша увага в дисертаційному дослідженні. Вважаю, що більш ретельний аналіз державотворчої практики в Фінляндії (Аландські острови), Італії (Південний Тіроль), в Молдові (Гагауз Ери) значно доповнили б дисертаційне дослідження.

Слід зазначити, що зауваження і побажання є певною мірою дискусійними, вони спрямовані на підвищення якісного рівня дисертаційного дослідження і не впливають на загальне позитивне враження про нього.

Доцільним буде ще раз підкреслити, що більшість основних положень і висновків, які містяться після кожного розділу, а також у прикінцевих висновках, є достатньо обґрунтованими і коректними. Автореферат відповідає змісту дисертації, розбіжностей між їх основними положеннями не виявлено.

Загальний висновок щодо виконаного С. А. Осиповою дисертаційного дослідження зводиться до наступного: є всі підстави кваліфікувати його як самостійну, завершену в межах визначених завдань наукову роботу, результати якої відзначаються інноваційністю, мають як теоретичне, так і практично-прикладне та пізнавальне значення і становлять помітний внесок у

розвиток політичної науки. Автор здійснив плідне творче дослідження, показав вміння науково мислити, системно аналізувати науковий теоретичний матеріал і фактичні дані та здійснювати узагальнення наявного матеріалу.

Робота виконана на достатньо високому професійному рівні, оформлена у відповідності з вимогами відповідних нормативних документів України. Її основні результати пройшли належну апробацію.

Вважаю, що дисертаційне дослідження С. А. Осипової «Сучасні практики державотворення в світовому політичному просторі» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, щодо дисертації на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук, а її авторка – Осипова Світлана Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Офіційний опонент
доктор політичних наук, професор
кафедри теорії та історії культури
Національної музичної академії
імені П. І. Чайковського

Т. В. Андрущенко

Т. В. Андрущенко

